

Mirza Hebib, MA
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Pravni fakultet / Faculty of Law
m.hebib@pfsa.unsa.ba

TIJELO KAO DOKAZ PRED DUBROVAČKIM KAZNENIM SUDOM¹

BODY AS EVIDENCE BEFORE THE DUBROVNIK CRIMINAL COURT²

Iako su pravo i medicina dijametralno različite znanstvene discipline, one su međusobno isprepletene mnoštvom dodirnih točaka. Centralno mjesto u medicinskoj znanosti predstavlja ljudski život i zdravlje, što je ujedno jedna od temeljnih vrijednosti koju društvena zajednica štiti primjenom pravnih normi. Takvim normama regulirane su obveze susprezanja od protupravnih djelovanja ali i pozitivne obveze subjekata u postupcima koji imaju za cilj sankcionirati počinitelje. Primjena navedenih normi doprinosi jačanju koncepta vladavine prava, stavljajući čovjeka i njegovo dostojanstvo u fokus zaštite još od najstarijih vremena. Normiranje liječničkog postupanja i uloge u procesnom pravu vidljivo je i u rimskim pravnim izvorima. Daljnjim razvojem prava ali i jačanjem uloge suca u rimsko-kanonskom procesu tijekom srednjovjekovnog perioda sve više će dolaziti do izražaja potreba za detaljnijom razradom različitih aspekata uloge liječnika i drugih medicinskih vještaka. U normiranju su prednjačili sjevernotalijanski gradovi, ujedno centri pravnog obrazovanja i znanosti tadašnje Europe. Njihov utjecaj osjetit će se u razvoju dubrovačkog prava pa će već 1310. godine Malo vijeće, po uzoru na Mlečane, normirati obvezu liječnika da prijave knezu ukoliko saznaju da je neka osoba ranjena ili pretučena.

Prateći tendencije u suvremenoj historiografiji, nešto više od dvadeset godina od objave monografije *Pod plaštem pravde*,³ kojom je sustavno obrađen kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u 18. stoljeću, Hrvatska

¹ Prikaz knjige N. Kovačić *Tijelo kao dokaz: Medicinska vještačenja u postupcima Kaznenog suda u Dubrovniku u 18. stoljeću*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Odjel za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2020, str. 240.

² A review of the book N. Kovačić, *Tijelo kao dokaz. Medicinska vještačenja u postupcima Kaznenog suda u Dubrovniku u 18. stoljeću*, Croatian Academy of Sciences and Arts - The Institute for Historical Sciences in Dubrovnik, Zagreb – Dubrovnik, 2020, pg. 240.

³ N. Lonza, *Pod plaštem pravde: Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*, Zavod za povijesne znanosti, Dubrovnik, 1997.

akademija znanosti i umjetnosti i Odjel za povijesne znanosti iz Dubrovnika, na veliko zadovoljstvo znanstvene i šire zainteresirane javnosti, objavili su monografiju *Tijelo kao dokaz: Medicinska vještačenja u postupcima Kaznenog suda u Dubrovniku u 18. stoljeću* autorice Nede Kovačić. Riječ je o modernom i interdisciplinarnom znanstvenom djelu koje daje detaljan pregled razvoja medicinskih vještačenja kao značajnog segmenta kaznenog procesnog prava. Modernost monografije vidljiva je kroz odabir teme te njezino pozicioniranje u aktualni društveni i znanstveni kontekst, osobito u trenutku u kojem se više nego ikad govori o dodirnim točkama prava i medicine. Interdisciplinarni pristup, koji po nama uključuje najmanje elemente medicine, prava i povijesti, dolazi do izražaja i u metodološkom smislu, gdje su u procesu raščlambe jasno isprepleteni medicinski pojmovi, procesno-pravni instituti i povijesni kontekst. Samo istraživanje zasnovano je na obradi velikog broja primarnih izvora, koji su transkribirani, prevedeni s talijanskog jezika te obrađeni primjenom kvalitativnog i kvantitativnog metoda. Svi kvantitativno obrađeni podaci dostupni su u većem broju tablica i grafikona koji prate tekst monografije.

Prvo poglavlje, *Medicinsko i pravno znanje pred dubrovačkim sudom u kasnom srednjem vijeku*, autorica započinje dostignućima srednjovjekovne dubrovačke medicine.⁴ Iznosi i neke podatke medicinskim vještačenjima tijekom 14. i 15. stoljeća. U tom razdoblju jedna od ugovornih obveza komunalnih liječnika bila je prijava ranjavanja ili sumnjive smrti, a sama vještačenja su se obavljala na način da bi liječnici svoja stručna mišljenja iskazivali neposredno pred donošenje presude, o čemu je u konačnici ovisila pravna kvalifikacija.

U drugom poglavlju, *Medicinski vještaci*, analiziraju se podaci o vrstama vještaka. U izvorima je zabilježeno kako su dužnost vještaka uz kirurge, koji su uvjerljivo prednjačili po broju vještačenja, obavljali i brijači, fizici i primalje. Dubrovački brijači su jednako kao i drugdje u Europi, uz svoje redovite poslove šišanja i brijanja, u okviru brijačnica obavljali i sitnije kirurške zahvate poput vađenja zubi ili puštanja krvi. Njihova bratovština godišnje je određivala i dva brijača zadužena za sekciju leševa. Suci su imali veliko povjerenje u njihova medicinska znanja, o čemu svjedoče podaci da su ih nerijetko same slali da obave očevid s ciljem prepoznavanja elemenata nasilne smrti. S povećanjem kirurga u Gradu, od kojih su mogli steći dodatne

⁴ Op. a. Neposredno nakon izbijanja pandemije COVID-19 za bh. znanstvenu javnost pisali smo o dubrovačkom iskustvu u borbi s epidemijama na temelju istraživanja Z. Blažina Tomić. Usp. M. Hebib, *Zdravstvena zaštita i provedba karantene u srednjovjekovnom i renesansnom Dubrovniku*, Bosna Franciscana br. 53, Franjevačka teologija, Sarajevo, 2020, str. 99–108.

vještine, povećavala su se i njihova znanja. Osim toga, zabilježeno je i kako su neki brijači odlazili i na dodatna usavršavanja kirurških vještina. U određenim kompliciranijim slučajevima brijači su otvarali tijela koja bi kirurzi i fizici pogledali. Na temelju njihovih nalaza sud je prilagođavao procesne radnje i određivao kazne. Tako je u slučaju smrti Miha Ivanovog od 19. svibnja 1716. godine, koji je zbog ranjavanja ležao u bolnici *Domus Christi*, proveden pregled tijela i utvrđeno kako osip i delirij zbog kojeg je preminuo nije posljedica ubodne rane, već klimatskih i prostornih uvjeta bolnice (*clima et dall'ambiente dell'hospedale*). Na temelju takvog nalaza Kazneni sud je optuženog Antuna Bana osudio na tri godine veslanja u galiji, iz čega je jasno kako je djelo kvalificirao kao ranjavanje, a ne ubojstvo.

U trećem poglavlju, *Uloga medicinskih vještaka u kontroli nasilja*, analizirani su brojevi kaznenih prijava koje su podnosili medicinski vještaci ali i učestalost javljanja medicinskih vještačenja u postupcima pokrenutim po službenoj dužnosti. Analizom je pokazano kako se broj vještačenja tijekom 18. stoljeća povećavao, čemu je zasigurno doprinio povećan broj školovanih kirurga ali i veće oslanjanje sudaca na medicinska stručna mišljenja. U ovom poglavlju osobito su interesantni podaci o vještačenjima čedomorstava, u okviru kojih je moralo biti utvrđeno je li uopće dijete bilo živo rođeno, je li bilo sposobno preživjeti, te je li smrt nastupila iz prirodnih razloga ili zbog ljudskog djelovanja (propuštanja). Tako su 24. ožujka 1719. godine na Boninovu, na predjelu između Tri crkve, pronađena dva „ljudska bića“. Sudac, kancelar, kirurg i zdur su obavili očevid pregledavši *il corpo del delitto*. Zapisali su kako su u pitanju dva dječja leša prekrivena bijelom krvavom maramom. Nakon što je kirurg pregledao leševe, konstatirao je kako su u pitanju muški blizanci na kojima nema nikakvih ozljeda, nagnječenja ili rana, te da je smrt nastupila pobačajem. Na temelju takvog nalaza postupak je obustavljen.

U četvrtom poglavlju, *Medicinski izvještaji u zapisnicima Kaznenog suda*, obrađen je sadržaj izvještaja te je naglašeno kako su isti najčešće sadržavali samo osnovne podatke – ime i struku vještaka, vrstu i lokalizaciju ozlijede te prognozirano posljedicu. Iz izvještaja nisu vidljive informacije o medicinskim postupcima koje su liječnici poduzimali.

U petom poglavlju, *Dinamika medicinskih vještačenja*, primjenom kvantitativnog metoda je vrlo pregledno prikazana učestalost vještačenja u odnosu na različita kaznena djela. Zaključeno je kako je tijekom 18. stoljeća uvjerljivo najveći broj vještačenja proveden u odnosu na rane i druge ozlijede koje su nastale kao posljedica fizičkog napada.

Šesto poglavlje, *Medicinska vještačenja rana i drugih ozljeda*, ukazuje na napredak u medicinskim znanjima vještaka. Tako u slučajevima težih ozljeda, medicinski izvještaji sadrže vrlo detaljan patološko-anatomski opis. Navodi se primjer od 13. svibnja 1752. godine u kojem je kirurg ocijenio rane ozlijeđenog vojnika opasnim po život navodeći kako uočava – ranu dugu četiri prsta bez ozlijede lubanje, kontuziju kralježnice u prednjem dijelu vrata te veliku kontuziju u predjelu lumbalne kralježnice s ozljedom leđne moždine. U davanju prognoze redovito je stupnjevana opasnost samih ozljeda, od beznačajnih (*senza consideratione*) do onih u kojima je smrt neizbježna (*imminente di morire*). Osim navedenih prognoza, često je procjenjivana i radna sposobnost oštećenih. Tako se navodi primjer iz 1712. godine u kojem Mato Kortezi iz Popovića tuži Stjepana Divizića iz Vinogradaca koji mu je u fizičkom napadu slomio desnu ruku. Sud u presudi utvrđuje kako je Divizić obvezan platiti troškove liječenja i dnevnice za šest mjeseci koliko je trajala nesposobnost za rad.

Sedmo poglavlje, *Dokazivanje zločina trovanja*, analizira ulogu medicinskih vještaka u procesima dokazivanja smrti uzrokovane trovanjem. U ovakvim slučajevima, sud bi uputio vještaka na mjesto događaja kako bi se izvršio pregled otrovane osobe. Po povratku je vještak podnosio narativni izvještaj u kojem bi detaljno opisao u kakvom je stanju žrtvu zatekao i koje je informacije od drugih osoba prikupio. Na kraju izvještaja zaključio bi je li utvrđeni simptomi predstavljaju znakove trovanja. U njegovoj pratnji u pravilu je išao i sanitarni službenik čiji je zadatak bio poduzeti potrebne mjere ukoliko se posumnja da je uzrok smrti neka zarazna bolest koja bi mogla uzrokovati epidemiju. Dubrovački zakonodavac, svjestan težine dokazivanja eventualnih zločina uzrokovanih trovanjem, u članku 23, knj. VI. Statuta ostavio je odriježene ruke sucima da u slučaju nemogućnosti dokazivanja presudu zasnuju na vlastitom nahođenju.

Prateći razvoj vještačenja, autorica temeljem cjelokupne analize zaključuje kako je na sudskomedicinsku praksu Dubrovnika u 18. stoljeću utjecao napredak ekonomskih i socijalnih prilika, time i prodor novih spoznaja iz sfere prirodnih znanosti. U konačnici, valja napomenuti kako se kao prilog publikaciji nalaze dvije transkripcije – prva koja predstavlja kazneni zapisnik u postupku pokrenutom nakon dojave o ranjavanju krznara Ivana Đurjana i pripadajuće presude, te druga koja predstavlja obrazac o očevidu na mrtvome tijelu iz priručnika za stonskog kancelara s kraja 18. stoljeća.

Sumirajući sve izloženo, možemo istaći kako nam je osobita čast i zadovoljstvo predstaviti znanstvenu monografiju autorice Nede Kovačić, koja pregledno svjedoči o korelaciji prava i medicine u Dubrovačkoj Republici. Ta korelacija, jasno vidljiva u sustavu Dubrovačke Republike,

prisutna je bila i drugdje, a osobito je prisutna danas, kada se sve više intenzivira razvoj znanstvene discipline koju označavamo kao „medicinsko pravo“. U tom smislu vjerujemo da će interes za monografijom biti još veći. Svojim stilom i načinom izlaganja monografija je napisana vrlo jednostavno s mnoštvom interesantnih primjera iz prakse, što omogućuje da svoju publiku pronade i izvan znanstvenih krugova, odnosno među širom javnosti zainteresiranom za povijest dubrovačkog kraja.

Na kraju, smatramo značajnim napomenuti kako je knjiga nastala kao rezultat istraživačkog poduhvata u procesu izrade doktorske disertacije autorice u okviru studija *Povijest stanovništva* realiziranog u suradnji Sveučilišta u Dubrovniku, Sveučilišta u Zagrebu i Odjela za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Tako ova publikacija nastavlja niz objava znanstvenih monografija nastalih u okviru predmetnog studija i dodatno potvrđuje značaj postojanja i razvoja društveno-humanističkih studija za sve cikluse na području Dubrovnika, kao grada s bogatom znanstvenom infrastrukturom i još bogatijim povijesnim naslijeđem koje može biti analizirano kroz prizmu različitih znanstvenih disciplina.